

Л.М. Єріс, канд. екон. наук, доц., Українська академія банківської справи НБУ

ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ І ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

У статті теоретично обґрунтовано принципи і методи податкового планування, визначено його місце в системі загальноекономічної стратегії банку, розглянуто роль податкового планування у формуванні фінансових ресурсів банківської установи.

Ключові слова: банківська установа, фінансові ресурси, податкове планування.

Постановка проблеми. Прагнення до поповнення бюджету, недотримання принципу економічної обґрунтованості податкових реформ в Україні призвели до надмірного податкового навантаження на всіх суб'єктів господарювання, в тому числі на банківські установи. Сьогодні податки, що мобілізуються до Державного і місцевого бюджетів, – це досить складна система, в якій налічується 225 різноманітних податків і зборів. За 114 з них суб'єкти господарської діяльності зобов'язані періодично звітувати [8].

Такі обставини, на нашу думку, обумовлюють необхідність управління податками не тільки на макро-, але й на мікроекономічному рівні. Тому важливо, щоб у стратегії банку був присутній набір легальних чинників успіху, що дозволяють адекватно оцінити рівень податкового навантаження і безпосередньо управляти ним при прийнятті рішень. Від того, наскільки ефективно банк вирішить податкові проблеми при формуванні стратегії свого розвитку, залежать можливості не тільки його економічного зростання, але й суспільного виробництва в цілому.

Аналіз публікацій. Вплив ефективно розробленої податкової стратегії на фінансову стабільність і можливості подальшого розвитку суб'єктів господарювання обумовили увагу вчених до дослідження проблеми управління податками на мікроекономічному рівні. Результати цих досліджень знайшли відображення в працях вітчизняних та зарубіжних вчених.

Серед зарубіжних дослідників даної проблеми найбільший інтерес для розвитку податкового менеджменту в Україні мають роботи Д. Кембела [11], Е. Томсета [13], Д. Джонсона [12], Є. Акчуріної [1], Т. Козенкової [3], Д. Мельника [4], Д. Черніка [10] та інших. Значні дослідження в галузі

податкового планування виконані українськими вченими: А. Єлісеєвим [2], М. Підлужним [2], О. Рященком [9].

Невирішені раніше частини проблеми. Проблема управління податками розглядається вищезазначеними авторами, головним чином, з позиції практичних рекомендацій керівникам, бухгалтерам, економістам по податках, які розглядають методику законного зниження податкових відрахувань. Теоретичному обґрунтуванню принципів і методів податкового планування, виявленню його місця в системі загальноекономічної стратегії банку приділено, на нашу думку, недостатньо уваги. Без наявності установлених і визнаних принципових положень, формування апарату і засобів дослідження, податкове планування не зможе реалізувати свого призначення, а буде, як і раніше, виступати в іпостасі інструмента мінімізації податкових платежів у короткостроковій перспективі.

Метою даної статті є розробка економіко-організаційного механізму адаптації банківських установ у нестабільному податковому середовищі з урахуванням ринкових механізмів розподілу податкового навантаження.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні одне з найважливіших питань, яке стоїть перед окремими банківськими установами і банківською системою України – це підвищення рівня капіталізації. Рівень капіталізації – це надійність банку. Від цього показника залежить, наскільки надійно захищені і вклади громадян, які принесли свої гроші в ті чи інші банки, і гроші компаній, приватних та державних, і, зрештою, гроші бюджету, що теж містяться в банках. Упродовж останніх п'яти років активи банку зростають більшими темпами, ніж капітал банку [5], тобто спостерігається тенденція до зменшення частки капіталу банку, про що свідчать дані таблиці 1.

У зв'язку з цим виникає досить гостре питання для багатьох банків – пошук шляхів

вирішення цієї проблеми. За рахунок яких коштів можна нарощувати капітал? Чому у

банків немає стимулу до його збільшення, і що може зробити держава, щоб змінити ситуацію?

Таблиця 1

Частка капіталу в пасивах по банківській системі України з 01.01.2001 по 01.09.2006, %

01.01.2001	01.01.2002	01.01.2003	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006	01.09.2006
17,5	16,6	15,6	12,9	13,7	11,9	11,9

Одним із основних джерел поповнення капіталу банку є власний прибуток. Сьогодні більша частина прибутку, згенерованого банківською системою в Україні, капіталізується. Банки розуміють необхідність капіталізації як основного чинника, від якого залежить стійкість банківської установи. При цьому мова йде не про весь прибуток, який отримують банківські установи, а про “чистий прибуток”, тобто про прибуток за мінусом податкових відрахувань. Саме “чистий прибуток” може використовуватися на підвищення рівня капіталізації банківської установи. На розмір “чистого прибутку” значною мірою впливає сума податкових платежів, які сплачують суб’єкти господарювання. Тому, вірогідно, немає жодного платника податку, який би не хотів мінімізувати податкові платежі. Про це сказано і написано достатньо. Але багато платників податків не зовсім уявляють, у чому суть управління податками, чому держава дає платнику податків право мінімізувати податкові платежі. Взагалі, починати розробляти податкову стратегію у кожному конкретному банку необхідно з оцінки рівня його податкового навантаження. Якщо подивитися на коефіцієнт загального податкового навантаження на банківські установи за 2005 рік, який розрахований шляхом ділення податку на прибуток та інших платежів і зборів до державних фондів на суму валових доходів банку, то рівень диференціації цього показника по окремим банкам дуже великий. Він коливається від 32,88 % (АКБ “ТК Кредит” до 0,66 % (Банк “Фінансовий Союз”. Всього по банківській системі цей показник становить 7,67 %.

Рівень диференціації коефіцієнта, який розраховується шляхом ділення суми податку на прибуток до валового доходу, також значний. Якщо значення цього показника складає по банку ВАТ АБ “Укргазпромбанк” 16,58 %, то по банку АКБ “ТК Кредит” – –0,67 %. Всього по банківській системі цей показник становить 4,46 % [6].

Наведені дані свідчать, що складається досить парадоксальна ситуація в окремих

банках. Зокрема, по банку АКБ “ТК Кредит” значення першого коефіцієнта найбільше, що свідчить про те, що відрахування до державних фондів по цьому банку найвищі, а значення другого коефіцієнта найменше, оскільки у зв’язку із збитковою роботою банк взагалі не платить податок на прибуток. Наведені дані ще раз підкреслюють необхідність розробки податкової стратегії на рівні окремої банківської установи і використання всіх можливостей щодо оптимізації податків.

Розробка економіко-організаційного механізму адаптації банківських установ у нестабільному податковому середовищі, урахування ринкових механізмів розподілу податкового навантаження, зовнішніх і внутрішніх чинників, які впливають на розміри податків, дозволять їм збільшити свої фінансові ресурси. А це дуже актуально на сьогоднішній день.

Здавна влада і платник податку – непримиренні антиподи. Влада намагається якомога більше грошей стягнути, платник податку – якомога менше віддати. Влада невтомно вигадує нові види податків і збільшує ставки, платник, у свою чергу, вишукує шляхи, аби зменшити податкове навантаження. Дійсно, запровадження кожного нового податку призводить до пошуку нових способів, які дозволять, якщо не уникнути, то зменшити податкові виплати. Для цього платники податків використовують три способи.

Перший спосіб – ухилення від сплати податків, який в англійській літературі позначений терміном “*tax evasion*”. Ухилятися від сплати податків можна шляхом неподання або несвоєчасного подання декларації про прибуток, включення до декларації неточних даних про зменшення валових доходів або збільшення валових витрат, допущення значних відхилень від обов’язкової форми. Свідомо ухиляються від податків у випадках, коли неправильно працюють з готівкою, ведуть подвійну бухгалтерію, дають хабара податковому інспектору тощо. Ці шляхи пов’язані з порушенням діючого податкового законодавства і зумовлюють застосування

податковими органами різних карних санкцій. Це дуже ризиковані для банку шляхи, які можуть призвести до адміністративної або кримінальної відповідальності керівників банку і стати причиною його закриття.

Другий спосіб – мінімізація податкових обов'язків законними шляхами через використання податкових пільг і різних законних “лазівок”, які існують у податковому праві. В англомовній літературі це позначено терміном “*tax avoidance*” (уникнення від податків).

Уникнення від податків пов'язане з використанням недоліків діючих нормативних податкових і законодавчих актів. При цьому платник податків повністю розкриває свою облікову і звітну інформацію перед податковими органами. Цей спосіб дозволяє в подальшому досить успішно заперечувати в арбітражному суді претензії податкових органів щодо обраної банком податкової політики, використовуючи принцип: “що не заборонено законом, те дозволено”. З юридичної точки зору цей спосіб не передбачає порушення законних інтересів бюджету. Однак уникнення від податків зумовлює додаткові ризики, пов'язані з судовими позовами податкових органів, що може призупинити поточну діяльність банку або зробити її навіть неможливою. Як правило, судова процедура при відсутності кваліфікованого юриста або фінансового адвоката може закінчитися значними втратами навіть при коректному веденні бухгалтерського обліку. У таких випадках платникам податків не треба забувати, що можна скористатися підпунктами 4.4.1 “Конфлікт інтересів” і 4.4.2 “Податкові роз'яснення” Закону “Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” [7] в такому викладі: “У разі, якщо норма закону або іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів передбачають неоднозначне (множинне) трактування прав і обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, рішення в межах апеляційного узгодження приймається на користь платника податків”.

Третій спосіб – здійснення податкового планування на рівні суб'єкта господарювання, що в англомовній літературі позначено терміном “*tax planning*” (податкове планування). Цей спосіб зменшення податкових платежів

найбільш ефективний, тому що пов'язаний з мінімальними ризиками і дає значний економічний ефект.

Податкове планування – це сукупність цілеспрямованих, планомірних дій з організації раціональної структури банку, управління всіма видами його діяльності і фінансовими потоками з метою оптимізації податкових зобов'язань, що забезпечать збільшення чистого прибутку і його фінансових ресурсів.

Податкове планування передбачає цілий ряд заходів, які дозволяють оптимально поєднувати правові форми відносин і можливі варіанти їх інтерпретації в межах діючого податкового законодавства.

Ефективна система податкового планування в банку здатна також поєднувати різні стадії фінансового і загальноекономічного планування як тактичного, так і стратегічного. Це обумовлено тим, що в “економічній конструкції під назвою “податкове планування” як ніякому іншому виду фінансової діяльності іманентно властивий комплексний характер, який проявляється, перш за все, різноманітними зв'язками і різним управлінським впливом всередині організації. Можна стверджувати, що податкове планування тісно взаємодіє з такими функціями управління, як маркетинг, облік, кадрова політика, постачання. Одночасно воно є одним із базових інструментів генерування показників ефективної діяльності банку. Планування показників без урахування податкових наслідків вважається недоцільним та ірраціональним. Отже, податкова політика повинна стати обов'язковим інструментом в комплексі фінансової політики, яка проводиться банком при здійсненні всіх напрямків своєї діяльності.

У процесі реалізації загальної стратегії економічного розвитку банк при прийнятті різних рішень повинен використовувати можливості для оптимізації бази оподаткування у відповідності з діючим законодавством, у першу чергу, через використання встановленої системи прямих і непрямих податкових пільг і преференцій (пільг за певними видами діяльності).

Цілеспрямований вплив на окремі елементи бази оподаткування в залежності від груп податків за джерелами їх оплати визначає необхідність диференційованого підходу до управління сплатою податків.

Класифікація методів податкового планування може здійснюватися:

- за суб'єктом – корпоративне податкове планування; особисте (приватне) податкове планування; змішане;
- за об'єктом – зовнішнє (засновниками); внутрішнє (виконавчими органами банку);
- за юрисдикцією (територія дії) – міжнародне; національне (загальнодержавне); місцеве.

Незалежно від суб'єкта зовнішнє податкове планування включає:

1. Вибір місця реєстрації (території або юрисдикції). При визначенні податкової юрисдикції і режиму оподаткування основними орієнтирами є розміри податкових ставок і баз оподаткування.
2. Вибір організаційно-правової форми, яка впливає на порядок розподілу, використання прибутку підприємств і можливості отримати пільги.
3. Вибір основних напрямків діяльності і особливості підготовки установчих документів.
4. Визначення стратегії розвитку банку (кількість працівників, внутрішня структура підприємства, філії). Застосовується для максимального використання податкових пільг і преференцій. Відкриття філій в юрисдикції з мінімальним податковим тягарем зумовлює додаткові можливості для податкового планування.

Внутрішнє планування передбачає:

1. Вибір облікової політики банку.
2. Контрактні схеми, які дозволяють вибрати оптимальний податковий режим при здійсненні конкретної угоди з урахуванням графіка надходження та витрачання фінансових ресурсів.
3. Пільги за видами податків займають важливе місце у податковому плануванні. Теоретично – це один із способів для держави стимулювати ті напрямки діяльності і сфери економіки, які необхідні по мірі їх соціального значення або через неможливість державного фінансування. На практиці більшість пільг достатньо жорстко окреслює коло тих суб'єктів господарювання, які можуть ними користуватися.

Планування податкових відрахувань у банку повинне стати однією з найважливіших функцій управління. Вона, на жаль, поки що не має суттєвої теоретичної обґрунтованості, а на практиці використовується лише з метою зменшення податкових платежів у бюджет без урахування існуючих функціональних взаємозв'язків всередині організаційної структури банку. Як

здавати звітність, разом чи окремо, коли продавати активи, отримувати дохід і оплачувати витрати, коли і в якому розмірі робити подарунки і придбати нерухомість – все це елементи податкового планування.

Податкове планування повинне не стільки зменшувати податкові нарахування, хоча оптимізація податкового портфеля є його важливою функцією, скільки разом з планом маркетингу стати регулятором процесу управління банком. Адже мінімізація податкового портфеля не завжди відповідає стратегічним потребам суб'єкта господарювання. Йому інколи вигідніше не занижувати свою базу оподаткування з тих чи інших причин, наприклад, коли витрати з мінімізації податків перевищують доходи, які отримує банк від заходів щодо мінімізації податків, або коли інвестиційний план розвитку суб'єкта господарювання не передбачає зменшення податкових витрат. Отже, податкове планування – це інтеграційний процес, спрямований на упорядкування господарської діяльності у відповідності з діючим податковим законодавством і стратегією розвитку банку.

Податкове планування можна визначати як вибір між різними варіантами методів здійснення діяльності і розміщення активів, спрямований на досягнення найнижчого рівня податкових зобов'язань, які виникають при цьому.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що податковий менеджмент банку як складова фінансового менеджменту передбачає розробку управлінських рішень, спрямованих на формування фінансового потенціалу і підвищення його ефективності. Основною метою податкового менеджменту є активний вплив на максимізацію чистого прибутку банку при заданих параметрах податкового середовища і ринкової кон'юнктури. Податковий менеджмент передбачає оптимізацію обсягу і структури податків з різних точок зору.

Оптимізація податкової політики банку дозволить запобігти переплату податків у кожний конкретний період часу. Обсяг фінансових ресурсів суб'єкта господарювання значною мірою залежить від його податкових платежів, які зменшують кошти, що залишаються в розпорядженні банку.

Податкова стратегія є складовою загальноекономічної стратегії банку, яка передбачає розробку управлінських рішень, спрямованих на формування фінансового

потенціалу і підвищення його ефективності. Основна мета податкової стратегії полягає в активному впливі на максимізацію чистого прибутку банку при заданих параметрах податкового середовища і ринкової кон'юнктури.

Список літератури

1. Акчурина Е.В. Оптимизация налогообложения: Учебно-практическое пособие. – М.: Ось-89, 2003. – 496 с.
2. Єлисеєв А., Подлужний М. Мінімізація податків законними способами // *Контракти*. – 2003. – № 36-44.
3. Козенкова Т.А. Налоговое планирование на предприятии. – М.: АИН, 1999. – 516 с.
4. Мельник Д. Налоговый менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 484 с.
5. Основні показники банків України на 1 вересня 2006 р. // *Вісник НБУ*. – 2006. – № 10. – С. 70-71.
6. Перелік банків за рівнем загального податкового навантаження за 2005 рік // *Вісник податкової служби України*. – 2006. – № 10. – С. 3-6.
7. Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами: Закон України від 21 грудня 2000 р. // *Голос України*. – 2001. – № 32. – С. 4-10.
8. Ревун В. “Чорні діри” українського оподаткування // *Дзеркало тижня*. – 2005. – № 31 (559). – С. 3.
9. Рященко О. Як зменшити податок на прибуток // *Дебет-Кредит*. – 2002. – № 3. – С. 22-31.
10. Черник Д.Г., Морозов В.П., Лобанов А.В. Технология налогового контроля // *Налоговый вестник*. – 2000. – № 5. – С. 24-33.
11. Campbell D. *International Tax Planning*. Kluwer Law International, 1995. – 489 p.
12. *Tax: Strategic Corporate Tax Planning*. L., 1989. – 628 p.
13. Tomsett E. *Tax Planning For Multinational Companies*. N.Y., 1989. – 544 p.

Summary

In the article there are considered principles and methods of the tax planning in theory, his place is certain in the system of economic strategy of bank, considered the role of the tax planning in forming of financial resources of bank establishment.